

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 30 september 2008

Mål nr

B 104-08

KLAGANDE

Riksåklagaren
Box 5553
114 85 Stockholm

MOTPART

MF

Ombud och offentlig försvarare: Advokat MS

SAKEN

Rån m.m.

ÖVERKLAGADE AVGÖRANDET

Svea hovrätts dom den 30 november 2007 i mål B 5632-07

DOMSLUT

Högsta domstolen ändrar hovrättens domslut på det sättet att MF döms för rån enligt 8 kap. 5 § första stycket brottsbalken och att påföljden bestäms till fängelse ett (1) år.

För försvaret av MF i Högsta domstolen tillerkänns MS ersättning av allmänna medel med trettontusenåttahundratio (13 810) kr, varav 7 026 kr för arbete, 3 482 kr för tidsspillan, 540 kr för utlägg och 2 762 kr för mervärdesskatt. Denna kostnad skall stanna på staten.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Riksåklagaren har yrkat att Högsta domstolen skall döma MF för rån till fängelse ett år.

MF har bestritt ändring.

Riksåklagaren har justerat åtalet för rån så att sista meningen i gärningsbeskrivningen skall ha följande lydelse: ”Hotet har för D framstått som trängande fara.”

DOMSKÄL

MF har i enlighet med tingsrättens i denna del inte överklagade dom gjort sig skyldig till narkotikabrott, ringa brott.

Hovrätten har ansett att det är målsäganden FDs berättelse som skall ligga till grund för bedömningen av åtalet för rån och att det därigenom är styrkt att MF, med insikt om att FD var butikskontrollant, har handlat på sätt som åklagaren har gjort gällande. Högsta domstolen saknar anledning att gå ifrån hovrättens bedömning.

Högsta domstolen utgår därmed från att händelseförloppet var sammanfattningsvis följande.

MF befann sig i varuhuset Coop Forum i Eskilstuna. Han tog två DVD-skivor, sammanlagt värda 118 kr, och stoppade dem innanför sin jacka, varefter han passerade kassan utan att betala. Utanför kassan stoppade FD honom genom att ta ett lätt grepp i hans jacka. FD talade om att han var butikskontrollant och visade sin legitimation. MF slog då FD upprepade gånger med knytnäven mot ansiktet och huvudet samt knäde honom i bröstet. Därefter slutade MF att slå och sprang mot utgången. FD och en anställd vid varuhuset sprang tillsammans med några kunder efter MF. De hann i kapp honom vid utgången, fick ned honom på golvet och höll fast honom tills polisen kom. Medan de höll fast MF på golvet hotade denne FD till livet genom att säga att han skulle komma tillbaka och skjuta honom. När polisen kommit till platsen anträffades DVD-filmerna innanför MFs jacka.

Riksåklagaren har påstått att MFs handlande skall bedömas som motvärnsfallet av rån. För detta förutsätts enligt 8 kap. 5 § första stycket brottsbalken att någon som har begått stöld och anträffats på bar gärning sätter sig till motvärn mot den som vill återta det tillgripna, och gör det med våld på person eller med hot som innebär eller för den hotade framstår som trängande fara.

Det händelseförlopp som sålunda befunnits utrett innefattar att MF gjort sig skyldig till ett stöldbrott och att han anträffats på bar gärning. När FD ingripit mot MF har denne satt sig till motvärn med knytnävsslag och knäande. Härigenom har han hindrat FD från att ta tillbaka de tillgripna DVD-skivorna. MF har alltså utövat sådant våld på person som föreskrivs i den nämnda bestämmelsen och hans handlande uppfyller i sig sammantaget förutsättningarna för motvärnsfallet av rån.

Riksåklagaren har gjort gällande att inte bara våldet utan även MFs hotelser utgör sådant råntvång som avses i paragrafen och har därvid påstått att hotet för FD framstått som trängande fara. Händelseförloppet utspelades under så kort tid och på sådant sätt att de olika momenten får ses i ett sammanhang (jfr NJA 1994 s. 48). Hotelserna uttalades emellertid när MF låg på golvet och hölls fast av flera personer. Innebörden var att MF senare skulle komma tillbaka och skjuta FD. Under dessa förhållanden har hotets förverkligande inte varit omedelbart överhängande och FD kan inte heller ha uppfattat det så. Riksåklagarens påstående att hotet har framstått för FD som trängande fara är därmed inte styrkt (jfr NJA II 1942 s. 357).

Härefter uppkommer frågan om MFs handlande är av mindre allvarlig art och han därför enligt 8 kap. 5 § andra stycket brottsbalken inte skall dömas för rån utan för annat brott som handlandet innefattar.

Huruvida förfarandet är av mindre allvarlig art skall enligt bestämmelsen bedömas med hänsyn till våldet, hotet och omständigheterna i övrigt. I lagtexten framhävs alltså våldet och hotet. Av förarbetena (prop. 1975/76:42 s. 25 f. och s. 70 ff.) framgår också att bestämmelsen är avsedd att tillämpas

i första hand när våldet har varit lindrigt eller när hotet inte har varit allvarligt menat. Bland övriga omständigheter nämns det ekonomiska värde som det är fråga om, i synnerhet om brottet har förövats med lindrigt våld eller genom hot som inte har varit allvarligt menat.

Rättsfallet NJA 1976 s. 689 gällde ett fall liknande det förevarande. Det tillgripnas värde var inte högre än att tillgreppet i och för sig kunnat bedömas som snatteri. Gärningsmannen tilldelade en butikschef ett knytnävsslag i ansiktet och en kassörska en knuff i bröstet. Som försvarande omständighet antecknade Högsta domstolen att tillgreppet varit planerat på förhand och inte dikterats av någon stundens ingivelse. Högsta domstolen uttalade att handlingssättet vid en samlad bedömning framstod som ett allvarligt brott men fann med hänsyn till våldets jämförelsevis lindriga art och de tillgripna varornas tämligen begränsade värde att gärningsmannens förfarande fick anses vara av mindre allvarlig art än de brott för vilka den stränga straffskalan för rån var avsedd och dömde honom för misshandel och snatteri.

MF har tillgripit två DVD-skivor som har ett så lågt värde att det talar emot att handlandet bedöms som rån. Till detta kommer att tillgreppet framstår som en impulshandling. Emellertid har han utsatt FD för ett relativt omfattande våld. Han har tilldelat denne minst fem eller sex knytnävsslag som har träffat på flera ställen i ansiktet, på hjässan och på ena handen och förorsakat dokumenterade skador. Dessutom har han knäat FD i bröstet. Med hänsyn till våldets omfattning kan MFs handlande inte anses vara av mindre allvarlig art. Han skall alltså dömas för rån.

Minimistraffet för rån är fängelse ett år och de aktuella brottens straffvärde ligger inte högre. Det är upplyst i målet att MF har avtjänat det fängelsestraff

om åtta månader som hovrätten dömt honom till och att han frigavs villkorligt den 14 september 2008. Med hänvisning till rättsfallet NJA 2000 s. 421 har riksåklagaren vid huvudförhandlingen väckt frågan om den strafftid som hovrätten har bestämt skulle kunna tillåtas bestå med stöd av 29 kap. 5 § första stycket 8 brottsbalken. I den bestämmelsen föreskrivs att rätten vid straffmätningen skall utöver brottets straffvärde i skälig omfattning beakta om någon annan omständighet (än de som anges i de föregående sju punkterna i paragrafen) föreligger som påkallar att den tilltalade får lägre straff än brottets straffvärde motiverar.

Det rättsfall som riksåklagaren har nämnt gällde straffbestämning för två lagöverträdare som var 18 år gamla när de begick de aktuella brotten. Tingsrätten och hovrätten hade bestämt straffen till fängelse ett år respektive nio månader. Högsta domstolen fann i dom den 22 september 2000 att den ene bort dömas till fängelse ett år sex månader och den andre till fängelse ett år. När det gällde att bestämma straffen beaktade Högsta domstolen emellertid att verkställighet av tingsrättens dom till följd av nöjdförklaringar pågått sedan den 30 mars 2000 och att kriminalvårdens planering utgått från att de dömda skulle frigives villkorligt den 8 september 2000 respektive den 8 november 2000. Den ene hade i avvaktan på villkorlig frigivning medgivits frigång för att kunna börja gymnasiestudier vid höstterminens början och avsikten var att den andre skulle återgå till sin skola i anslutning till att han frigavs villkorligt. Av de tilltalades uppgifter och övrig utredning fick anses framgå att betydande ansträngningar lagts ned på deras rehabilitering bl.a. genom att tillfälle beretts dem till studier och genom psykologbehandling. I planeringen hade även skolan medverkat. Särskilt med hänsyn till deras ungdom var det angeläget att dessa ansträngningar inte spolierades. I

detta läge borde straffen inte skäligen höjas utan de av domstolarna bestämda straffen kunna bestå.

Under huvudförhandlingen i Högsta domstolen har MF berättat att han, sedan han avtjänat sitt straff, försöker börja om på nytt och söker arbete samt att han för att komma ifrån sina kamrater i Strängnäs har flyttat till Stockholm, där han har bostad hos sin bror.

Det framstår inte som särskilt angeläget att straffverkställigheten nu återupptas för att MF skall avtjäna ytterligare ett par månaders fängelse, i all synnerhet som det har gått snart två år sedan han begick brotten. Emellertid är förhållandena inte lika ömmande som i 2000 års rättsfall. (Jfr också NJA 2004 s. 692.) Till detta kommer att enligt 29 kap. 5 § andra stycket brottsbalken en förutsättning för att rätten skall få döma till lindrigare straff än som är föreskrivet för brottet är att särskilda skäl påkallar det. I motiven framhålls att det av ordalydelsen framgår att restriktivitet skall iakttas med att underskrida den aktuella straffskalan för ett brott (se prop. 1987/88:120 s. 97). Några sådana särskilda skäl som avses i det nämnda lagrummet kan inte anses föreligga.

MF skall alltså dömas för rån och påföljden – som även innefattar narkotikabrottet – skall bestämmas till fängelse ett år.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Gertrud Lennander, Leif
Thorsson (skiljaktig), Severin Blomstrand (referent), Kerstin
Calissendorff (skiljaktig) och Stefan Lindskog
Föredragande revisionssekreterare: Anders Larsson

	BILAGA TILL PROTOKOLL 2008-09-25	Bilaga 1	
		Mål nr B 104-08	

SKILJAKTIG MENING

Justitierådet Kerstin Calissendorff, med vilken justitierådet Leif Thorsson instämmer, är skiljaktig och anför:

”I rånbestämmelsen upptas inte bara det fallet att någon stjälar egendom medelst våld eller hot som innebär eller för den hotade framstår som trängande fara. Av kriminalpolitiska skäl har det även ansetts behövt att beteckna det fallet att en tjuv överraskas på en brottsplats och då utövar våld eller framför hot om trängande fara som rån, eftersom det är av underordnat intresse om tjuven ännu inte hunnit ta något när han överraskas eller om han tagit men ännu inte bortfört det tillgripna. Med hänvisning till att uttrycket ”bar gärning” inte enbart avser de situationer då gärningsmannen överraskats på brottsplatsen utan även avser vad som äger rum under ett kontinuerligt förföljande därifrån, anfördes i förarbetena till rånbestämmelsen att det kan råda tveksamhet mot att bestraffa sådana fall av motvärn medelst råntvång som rån. Det tillades dock att ingen olägenhet syntes följa härmed, om det endast noga hölls fast vid att rån blott föreligger då råntvånget tillgrips med uppsåt att genomföra eller fullfölja stölden och icke endast för att skydda sig själv. (NJA II 1942 s. 358)

MF har när han passerat kassan i butiken avlägsnat sig och de tillgripna varorna från brottsplatsen. Eftersom han hade förföljts av väktaren från brottsplatsen när denne grep tag i honom uppstår frågan om tillgreppet och den efterföljande

misshandeln av väktaren skall betraktas som rån mot väktaren eller som snatteri och våld mot tjänsteman. Som följer av det nämnda förarbetsuttalandet kan det vara tveksamt att utan vidare betrakta det våld som utövats vid en efterföljandesituation som ett tecken på att gärningsmannen sätter sig till motvärn mot att tillgripet gods återtas. Härtill kommer att situationen när ett ingripande sker av en väktare, vars uppgift i första hand inte är att återta vad som snattats utan att även gripa den som gjort sig skyldig till snatteri för lagföring, typiskt sett skiljer sig från situationen då den som utsatts för tillgreppsbrottet följer efter gärningsmannen endast i syfte att återta vad denne tillgripit.

Skäl saknas att frångå domstolarnas bedömning att väktaren FD uppvisade sin väktarlegitimation samtidigt som han grep tag i MF. Av utredningen framgår vidare att MF då omedelbart och i panik utdelade en stor mängd slag mot FD. Det är med hänsyn till det snabba händelseförloppet och de tillgripna varornas ringa värde inte klarlagt att MFs uppsåt var att utöva våld i syfte att behålla de tillgripna varorna.

På grund härav anser jag att MF inte har gjort sig skyldig till rån och att hovrättens domslut skall fastställas.”